

Erdélyi Ákos¹

A műveleti pszichológia konceptualizálása, helye és szerepe a pszichológia- és rendészettudományban 1.

A műveleti pszichológia elméleti keretének ismertetése

Conceptualisation, Place and Role of Operational Psychology in Psychology and Law Enforcement Sciences 1.

Introduction to the Theoretical Framework of Operational Psychology

Jelen írás egy kétrészes tanulmány első része, amelynek központi témája a műveleti pszichológia tudományterületi és -elméleti kérdése, valamint annak keretrendszere és meghatározása. Az utóbbi években hazánkban is megfigyelhető a kriminálpszichológiai alkalmazott kutatások és gyakorlati feladatellátás megerősödő tendenciája, ugyanakkor a műveleti pszichológiával kapcsolatos tudományos vizsgálódás kevésbé érhető nyomon ilyen mértékben, már ami a rendészeti és bünyügyi területen megjelenő műveleti pszichológiát illeti, ide nem sorolva a katonapszichológia művelettámogató funkcióit, amelyekről több tudományos közlést találunk. Ennek ellenére azonban úgy vélem, nem kérdés, hogy a műveleti pszichológiának fokozott relevanciája van mind a pszichológia-, mind a rendészettudományban.

Ezen írás célja bemutatni a műveleti pszichológia tudományterületi sokszínűségét, és rávilágítani arra, hogy egy jelenleg kevésbé konceptualizált, alkalmazott, multidiszciplináris alapokkal rendelkező terület milyen módokon szolgálhatja a rendészeti feladatok eredményes ellátását. Szakirodalmi feldolgozással, összefoglaló tanulmány jelleggel dolgozom fel a fentiekben megfogalmazottakat.

Mint az megállapítható, annak ellenére, hogy a műveleti pszichológia jelenleg kevésbé jól definiált és kevésbé meghatározott keretrendszerben működő terület, a szakirodalmi feldolgozás alapján látható, hogy nagymértékben tudná támogatni a rendészeti feladatellátást, általános és speciális területeken egyaránt. A kezdeti bizonytalanság

¹ Pszichológus, kriminológus, PhD-hallgató, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Magatartástudományi és Kriminálpszichológia Tanszék, e-mail: erdelyi.akos@uni-nke.hu

leküzdése érdekében célszerű lenne a kriminálpszichológia mellett a műveleti pszichológia konceptualizálására is figyelmet fordítani, amely kiterjedhetne a viszonyrendszerek és a tudományterületi elhelyezkedés tisztázására is.

Kulcsszavak: műveleti pszichológia, konceptualizáció, rendszerszemlélet, relevancia, tudományterületi elhelyezkedés

This article is the first chapter of a two-part study, the central theme of which is organised around the issue of operational psychology and its theoretical framework. In recent years, applied researches and practical task activities in criminal psychology have been strengthened, but scientific, empirical researches and studies related to operational psychology are less available to this extent. Nevertheless, there is no doubt that operational psychology has increased relevance in both psychology and law enforcement. The aim of my article is to present the scientific diversity of operational psychology and to highlight how a currently less conceptualised, multidisciplinary applied field can serve the effective performance of law enforcement tasks. For the above-mentioned points, I analyse the relevant literatures about operational psychology and write a review study. Despite the fact that operational psychology is a less well-defined field and operates within a less defined framework, it is clear from the literature review that this applied psychology could greatly support law enforcement tasks. Although its methodology is also immature, it can nevertheless draw heavily from the methodologies of psychology and related disciplines, which, if successfully integrated, can play an outstanding role as a special operations support field. It would be advisable to pay attention to the conceptualisation of operational psychology in addition to criminal psychology, which could also include clarifying the systems of relationships and the belonging to the scientific field.

Keywords: operational psychology, conceptualisation, systems approach, relevance, science

Bevezetés: vissza a kriminálpszichológiáig

Miért van szükség egy műveleti pszichológiai tematikájú írásban a kriminálpszichológiát vizsgálni? – merülhet fel a kérdés. A válasz a két alkalmazott lélektani terület specifikusságában és tárgyában keresendő: mindkét terület szervesen kapcsolódik a rendvédelemhez, a bűnüldözéshez, és bizonyos értelemben a kriminálpszichológia az „őse” valamennyi, a rendészeti feladatellátást támogató alkalmazott pszichológiai területnek.

Popper Péter (1968) a múlt században definiálta és klasszifikálta elsőként hazánkban a kriminálpszichológiát, amely meghatározás és osztályozás a mai napig is sok tanulmány, elméleti keretezés és tudományos diskurzus alapjául szolgál.² A popperi értelmezésben a kriminálpszichológia nem más, mint a bűncselekményt elkövető ember lélektana, személyiségstruktúrájának vizsgálata és a struktúra dinamikáinak feltárása, majd így folytatja:

² VILICS 2020; KODAY 2019; CSERNYIKNÉ PÓTH – FOGARASI 2006.

„a kriminálpszichológia a bűnözés és a bűnözővé válás társadalmi és egyéni pszichológiai feltételeivel, valamint a bűnözés elleni harc pszichológiai módszereivel foglalkozó tudomány”.³ Popper, hasonlóan Grosshoz (1905), a kriminálpszichológián belül három alterületet különített el egymástól. A három alterület a bűnnel, a bűncselekménnyel és annak résztvevőivel eltérő aspektusból foglalkozik: míg a kriminológiai pszichológia az elkövetővé és az áldozattá válás kérdéseire keres választ, a kriminalisztikai pszichológia feladata a büntetőeljárások nyomozástámogatása, kezdve a nyomozás elrendelésétől egészen a jogerős ügydöntő határozat kihirdetéséig, mindezt pedig olyan speciális eljárásokkal, mint az elkövetői profilalkotás, a kihallgatás-lélektan, a médiakommunikáció vagy a pszichológiai boncolás. A börtönpszichológia a már büntetés-végrehajtási intézetben letartóztatottként elhelyezett, illetve szabadságvesztésüket töltő fogvatartottakkal foglalkozik, továbbá feladata a személyi állomány pszichikai támogatása és a börtönkörnyezet vizsgálata is.⁴

1. táblázat: A kriminálpszichológia alterületei és feladatuk a popperi felosztás szerint

KRIMINÁLPSZICHOLÓGIA	kriminológiai pszichológia	„A bűnözővé válás társadalmi és egyéni pszichológiai feltételeiről, a bűnelkövetésig súlyosbódó antiszociális magatartásformák mögött meghúzódó személyiségstruktúra és mechanizmusok sajátosságairól szóló szakágazat.”
	kriminalisztikai pszichológia	„A bűnüldözés nyomozati és bírói szakágának pszichológiáját tárgyalja. Ezen belül centrális területet jelent az úgynevezett tényállás-diagnosztika, a kihallgatási taktika pszichológiája, különös tekintettel a vallomások lélektanára, egyes speciális eljárások, például nyomozási kísérlet lélektani problémái.”
	börtönpszichológia	„A reszocializálás pszichológiai feltételeit és módszereit kutatja. Az eredményes átnevelést biztosító komplex pedagógiai, pszichológiai és szociális gondozói tevékenység számos nevelés-lélektani és klinikai pszichológiai, egyes esetekben pedig egyéni és csoport-pszichoterápiás eljárások alkalmazását igényli.”

Megjegyzés: Az idézetek forrása POPPER 2014: 15.

Forrás: a szerző szerkesztése

Vilics (2020) kiemeli, hogy a kriminálpszichológia főszabály szerint a beszámítható személyekkel foglalkozik, ugyanakkor bizonyos mértékig a nem, vagy csak korlátozottan beszámítható személyekkel is van feladata, amely megállapításával az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben végzett tevékenységre és az igazságügyi pszichológiai szakértésre utal.

A *Rendészettudományi szaklexikon*⁵ *kriminálpszichológia* szócikke alatt azt úgy határozza meg, mint az az alkalmazott lélektani terület, amelynek tárgya a bűnelkövetés, a bűnözővé és az áldozattá válás, továbbá a büntető igazságszolgáltatás lélektani kérdéseinek vizsgálata, és amely két alterületre osztható, nevezetesen a kriminológiai pszichológiára és a kriminalisztikai pszichológiára, ezzel felelevenítve a popperi értelemezési keretrendszert.

Ami azonban mind a gyakorlatban, mind a tudományos vizsgálódásban érzékelhető, hogy az 1970-es évekbeli popperi klasszifikáció napjainkra már „túlnőtte” magát: a három

³ POPPER 2014: 11.

⁴ LOHNER 2024; VILICS 2020; KODAY 2019; POPPER 2014; FLIEGAUF 2012; CSERNYIKNÉ PÓTH – FOGARASI 2006; BOROS–CSETNEKY 2000.

⁵ BODA 2019.

alappillérnek tekinthető kriminálpszichológia-terület mellett a klasszifikáció nem rendelkezik az olyan további, a kriminálpszichológiával kapcsolatba hozható alkalmazott területekről, mint a műveleti pszichológia, az intézkedéslélektan, a speciális felderítés- és elhárítástámogató pszichológiai eljárásokat magába foglaló területek vagy akár az igazságügyi pszichológia. Ezek a területek – közvetve vagy közvetlenül, de – mindenképpen hatást gyakorolnak napjaink kriminálpszichológiai felfogásának alakítására, ennek apropóján pedig megalapozták nemcsak tudományos, hanem a mindennapi gyakorlatban betöltött relevanciájukat.

Az utóbbi évtizedek során kirajzolódott az a tendencia, amelynek köszönhetően kijelenthetjük: a pszichológia mára a rendészettudomány komplementer tudományává vált. Az elméleti kriminálpszichológia az utóbbi években megerősödött, és a gyakorlatban is integrálódni tudott a rendőri szervezetbe, gondoljunk csak az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályán működő Speciális Nyomozástámogató és Viselkedéselemző Csoportra.⁶ A kriminálpszichológia ugyanakkor nemcsak az általános rendőrségnél kap fontos szerepet: a speciális rendőrségi feladatokat ellátó szerveknél éppúgy jelen van, igaz más kontextusban és más fókusszal. Ehhez a speciális környezethez és feladatellátáshoz illeszkedhet a műveleti pszichológia, amely terminológia egyelőre kevésbé definiált a hazai gyakorlatban, ugyanakkor kétségtelen, hogy módszertanának, ismeretanyagának köszönhetően releváns területté nőheti ki magát a következő néhány évben, mind a gyakorlatban, mind a tudományos vizsgálódásban.

A műveleti pszichológia konceptualizálása

Ahhoz, hogy meghatározzuk azt a fogalom- és keretrendszert, amelyben a műveleti pszichológia értelmezhető, mindenekelőtt a *pszichológia*, a *művelet* és az *elemző-értékelő tevékenység* szerepét kell tisztáznunk és kontextusba helyoznunk.

A pszichológia vizsgálatának tárgya az emberi viselkedés, célja pedig, hogy „feltárja, leírja, és összefüggéseket állapítson meg a viselkedésünket meghatározó jelenségek között. Olyan kérdéseket tesz fel például, hogy miként képeződik le számunkra a valóság, hogyan szerveződik a tudásunk, mi határozza meg az emberi kapcsolatainkat, az emberi fejlődésnek melyek a törvényszerűségei, illetve mely tényezők befolyásolják viselkedésünk.”⁷ Noha a legelső pszichológiai tematikájú gondolatok egészen az ókori Hellász filozófusaiig nyúlnak vissza, a pszichológiatudomány megszületése a 19. század második felére tehető, amikor a lipcsei egyetemen Wilhelm Wundt 1879-ben megszervezte az első pszichológiai laboratóriumot.⁸ Az azóta eltelt közel 150 év alatt a pszichológiatudomány szerteágazó tudománnyá nőtte ki magát, és alapterületei (szociálpszichológia, személyiségpszichológia, fejlődés- és általános lélektan) mellett olyan alkalmazott területek is kialakultak, mint a sport-, a klinikai, a munka- vagy szervezet-, az evolúciós vagy épp a kriminálpszichológia, amelyek mind kialakították a rájuk jellemző speciális módszertanokat, eljárásokat és

⁶ LOHNER 2024.

⁷ FARKAS 2018: 15.

⁸ FARKAS 2018.

protokollokat, ezzel hozzájárulva az ember és az emberi viselkedés és magatartás komplexebb megértéséhez.

Amikor a rendészet és a pszichológia metszéspontjáról van szó, leggyakrabban a bűnügyi kriminálpszichológiára asszociálunk, ugyanakkor látni kell, hogy a pszichológia más területei is alkalmazhatók, sőt mi több, alkalmazzák is a rendészeti munka során. Kétségtelen, hogy a kriminálpszichológia igen nagy népszerűségnek örvend, és relevanciája megkérdőjelezhetetlen a bűnügyi munka során,⁹ de ne feledkezzünk meg a szervezetszichológia, a tanácsadás, a pedagógiai pszichológia vagy akár a klinikai és igazságügyi pszichológia rendészeti lehetőségeiről sem.¹⁰

A már idézett *Rendészettudományi szaklexikonban* a művelet szócikk alatt a következő meghatározás található:

„A művelet a felderítés során tervszerűen végrehajtott többszereplős cselekvéssorozat, amely: 1. események célorientált befolyásolásával cselekmények kimenetelét és eredményét alakítja; 2. részeredményeket elérve meghatározza a felderítés további irányait és súlypontját; 3. a művelet során a felderítés eredményei részlegesen vagy teljeskörűen realizálódnak. Továbbá a művelet a műveleti egységek által speciális eszközökkel és taktikák alkalmazásával végrehajtott olyan tevékenység, amely a kiváltó emberi magatartás, helyzet, körülmény, cselekmény, illetve a folyamatban lévő bűncselekmény megszakítására fókuszál, az elkövető(k) elfogásával, valamint – szükséges és indokolt esetben – azok semlegesítésével.”¹¹

A műveleti pszichológia konceptualizálásához szükséges még egy fogalompár előzetes említése, nevezetesen az elemző-értékelő tevékenység tisztázása. A *Rendészettudományi szaklexikon* az elemző-értékelő tevékenység alatt a megszerzett adatok rendszerezését, a szervezet állandó és időszakos feladatrendszere egyes elemeivel való megfeleltetését, a multiplikációk kiszűrését, az adathiányok azonosítását, a rejtett összefüggések feltárását, az ellenérdekelte tevékenység egészének rekonstrukcióját érti.¹² Az elemző-értékelő tevékenység nem új keletű a rendészetben: mind az általános, mind a speciális rendőrségi feladatokat ellátó szervek, mind pedig a büntetés-végrehajtás végez elemző-értékelő tevékenységet, a specifikusság pedig az egyes szakterületi differencia alapján érhető nyomon (más és más az elemzés-értékelés célja a bűncselekmények, például emberölés felderítésekor, a terrorelhárításban vagy a büntetés-végrehajtásban). A cél ugyan eltérő, de a módszer nagyjából megegyezik: a beszerzett, rendelkezésre álló információhalmazból szisztematikus értékelést végezve egy döntés- és stratégiatámogató, összefoglaló elemzés elkészítése.

A műveleti pszichológia e három aspektus fúziójából, kölcsönös együttthatásából születik meg, aminek ugyanakkor nincs egzakt, konszenzuson alapuló meghatározása. Mégis szükséges valamilyen úton-módon definiálnunk azért, hogy megértsük, pontosan mire és hogyan használható ez a terület. Miután az előző bekezdésekben áttekintettük valamennyi elengedhetetlen szakterület konceptumát, rendelkezésünkre áll minden

⁹ BELLAVICS 2024; LOHNER 2024; LEHOCZKI 2021; LEHOCZKI – RONYECZ 2021; PÁSZTOR–MITYÓK–NÉMETH 2009.

¹⁰ VILICS 2020; PÁSZTOR–MITYÓK–NÉMETH 2009.

¹¹ BODA 2019: 402.

¹² BODA 2019.

tényező, hogy meghatározhassuk a műveleti pszichológia terminológiáját és elhelyezzük azt a pszichológia- és rendészettudomány rendszerében.

A műveleti pszichológia olyan alkalmazott lélektani terület és elemző-értékelő tevékenység, amelynek célja kettős: egyrészt támogatja a felderítést és a titkos információgyűjtést oly módon, hogy a felderítő tevékenységek végzése során mind OSINT, mind HUMINT forrásból beszerzett információkból pszichológiai szempontú elemzéseket készít, másrészt szupportálja a műveleti és/vagy bűnügyi bevetési egységek célirányos műveleti tevékenységeit, akár már a műveleti terv megtervezésétől egészen a konkrét művelet befejezéséig. Módszerei, eljárásai multidiszciplináris alapokon nyugszanak: a műveleti pszichológia egyaránt merít a pszichológia alap- és alkalmazott területeinek módszereiből, valamint a rendészet- és hadtudomány, a kriminológia és kriminalisztika eljárásaiból. Így többek között eredményesen alkalmazhatja a pszichológiai profilalkotást, a pszichológiai boncolást, a nyílt forrású információk pszichológiai szempontú tartalomelemzését és értékelését, a krízisintervenciót, kríziskezelést és kríziskommunikációt, a kockázatértékelést, valamint a különböző pszichoedukatív tartalmakat, önismereti tréningeket.

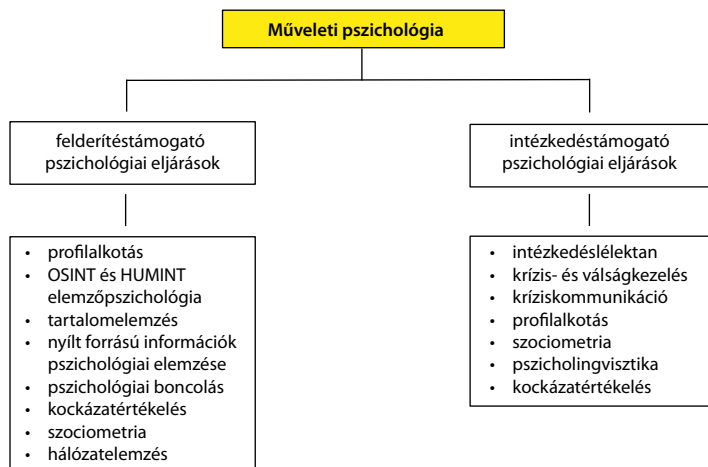
A rendvédelemben végezhető műveleti pszichológiai tevékenység során érdemes tekintettel lennünk arra is, hogy a katonapszichológia már régóta foglalkozik műveleti tevékenységek pszichológiai támogatásával,¹³ így a bűnügyi és nemzetbiztonsági célú műveleti pszichológiai eljárások kidolgozásakor, figyelemmel a jelenség komplexitására és multidiszciplinaritására, sokat tanulhatunk a katonapszichológia művelettámogató feladataiból, módszereiből és eredményeiből.

2. táblázat: A műveleti pszichológia alkalmazott eljárásai és módszerei a felderítés és a műveleti szakterületek szemszögéből

MŰVELETI PSZICHOLÓGIA		
	felderítés	művelet
felderítéstámogató pszichológiai eljárások	• OSINT-elemzés • HUMINT-elemzés • nyílt forrású információk pszichológiai elemzése • tartalomelemzés • pszichológiai boncolás • pszichológiai profilalkotás • kockázatértékelés • szociometria, hálózatelemzés • narratív pszichológiai elemzés • életútinterjú	
művelettámogató pszichológiai eljárások		• krízis- és válságkezelés • krízisintervenció • kríziskommunikáció • kockázatértékelés • pszichológiai profilalkotás • pszichológiai boncolás • szociometria, hálózatelemzés

Forrás: a szerző szerkesztése

¹³ ANDÓ 2024; SÁSIK 2022; ANDÓ 2020; SCHILD 2014; HORTOBÁGYI 2010; MARKOLT 2010.

1. ábra: A műveleti pszichológia sematikus ábrája, feladatellátása alapján

Forrás: a szerző szerkesztése

A 2. táblázat hivatott összefoglalni, hogy a (műveleti) pszichológia milyen eljárásokkal, módszertani megoldásokkal támogatja az egyes műveleti tevékenységeket. Ennek mentén két lényeges differenciát kell tennünk: az egyik fő irányvonalat a felderítő-támogató pszichológiai eljárások alkotják, amelyek valamennyi olyan tevékenységet igyekeznek kiszolgálni, amelyek egy-egy bűncselekmény felderítéséhez, megelőzéséhez, a titkos információgyűjtéshez, a hírszerzéshez köthető folyamatokat szupportálják, míg a másik fő irányvonal a konkrét, célhoz kötött műveletek-intézkedések pszichológiai támogatása, legyen szó válságkezelésről, egy öngyilkossággal fenyegető helyzet kezeléséről vagy bűnügyi realizálás támogatásáról.

Amint látjuk tehát, a rendészeti kontextusban tárgyalt műveleti pszichológia voltaképpen két feladatellátás köré szervezhető: egy felderítést támogató/elemző pszichológiai feladatellátásra fókuszáló és egy intézkedéstámogató/intézkedéslélektani alterületet differenciálhatunk.

Ami a módszertani eljárásokat illeti, számos olyan alkalmazott eljárással találkozunk a műveleti pszichológia kapcsán, amelyek más rendészeti feladatellátás szupportja kapcsán már régóta jól bevettnek számítanak. Annak ellenére pedig, hogy a műveleti pszichológia mint alkalmazott tudományterület nem rendelkezik mindenki által elfogadott definícióval, a jogszabályi környezet rendelkezésünkre áll ahhoz, hogy a műveleti pszichológiai feladatellátás kereteit meghatározhassuk.

Ezen a ponton látom szükségesnek leszögezni, hogy jelen írás célja nem az, hogy részleteiben bemutassa a műveleti pszichológia egyes specifikus feladatellátásának részletszabályait és módszertani megoldásait (az majd a második részben érhető el), hanem célja a műveleti pszichológia tudományterületi elhelyezkedésének bemutatása. Így például ugyan a későbbiekben említést teszek a krízisintervencióról és -kezelésről, mint a műveleti pszichológia speciális, szuicid veszélyeztetettség kezelésére fókuszáló eljárásáról és feladatköréről, azonban ennek részletes bemutatása túlmutat a jelen írás keretein. Szintén ez a helyzet a terroristák és különösen a magányos merénylek és a pszichológiai profilalkotás

közti kapcsolattal, a kérdéskör részletes bemutatására terjedelmi okok miatt jelen írásban nincs lehetőség – azt egy másik tanulmány keretein belül szükséges megtenni.

A műveleti pszichológiai tevékenység során esetlegesen figyelembe vehető jogi keretek

A konceptualizálatlanság ellenére azonosítható néhány olyan jogszabály, amelyek alkalmazása szem előtt tartandó a rendvédelmi műveleti pszichológiai tevékenység során. Ezek alapján differenciálható, mely jogszabályok veendő figyelembe a rendőrségi és melyek a büntetés-végrehajtási műveleti pszichológiai tevékenység végzése során. A következőkben ezeket tekintem át.

Műveleti pszichológia és rendőrség

A rendőrség vonatkozásában – akár általános, akár speciális feladatokra szakosodott egységről legyen szó – jól azonosítható jogszabályok adják a műveleti (pszichológiai) tevékenység keretét.

[A *pszichológiai* jelző itt azért kezelendő zárójelben, mivel konkrétan a műveleti pszichológiai tevékenységre vonatkozó jogszabályi vagy egyéb írott norma nem áll rendelkezésre; megjegyzem, hogy általánosságban véve a kriminálpszichológiai tevékenységgel kapcsolatosan sincs írott normánk, hacsak a 2009-es megjelenésű Rendvédelmi bünygyi-kriminálpszichológiai tevékenység szakmai protokollját¹⁴ nem tekintjük annak, amely pusztán általánosságban fogalmaz meg lehetőségeket és elveket a kriminálpszichológiai tevékenységgel kapcsolatosan.]

Elsők között említendő az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eü. tv.), amely meghatároz olyan viselkedés- és magatartásformákat, amelyeknek kiemelt jelentőségük van a műveleti pszichológia vonatkozásában. Ezeket a magatartásformákat az Eü. tv. *veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartásként* definiálja – ebben az értelemezési rendszerben ilyen magatartásként kezelendő többek között a szuicidium vagy a pszichotikus zavar.

A hatáskör és illetékesség tekintetében kiemelt szabályzók egyike a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet, amelynek 3. § (2) bekezdés c) pontja alapján a Terrorelhárítási Központ (a továbbiakban: TEK) végzi a rendvédelmi szervek részére kizárólagos hatáskörrel az ön- vagy közveszélyes állapotban lévő személy megfékezését és előállítását, amennyiben a személy a vele szemben foganatosított intézkedés során fegyveresen vagy felfegyverkezve áll ellen, így a műveleti pszichológia, azon belül is a kríziskezelés relevanciája és szerepe e vonatkozásban megkérdőjelezhetetlen. Emellett, mivel a műveleti pszichológia a felderítésben is kaphat szerepet, így többek között a terrorcselekmények és az ahhoz kapcsolódó egyéb bűncselekmények felderítésében és elhárításában is szerepet játszhat, és támogathatja

¹⁴ PÁSZTOR-MITYÓK-NÉMETH 2009.

a felderítést és elhárítást, amely ugyancsak a TEK esetében releváns, tekintettel arra, hogy az imént már idézett 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet 3. § (1) bekezdésének, továbbá a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/E. § (1) bekezdésének értelmében a Btk. 314–316/A. §-ba ütköző bűncselekmények megelőzésére és felderítésére a TEK rendelkezik hatáskörrel. Míg a felderítés a fentiek alapján a TEK hatáskörébe tartozik, az ilyen jellegű bűncselekmények vizsgálatára már a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet fogalmaz meg részletszabályokat. Eszerint a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 316. §-ába ütköző és aszerint minősülő terrorcselekménnyel fenyegetés büntetettének vizsgálatára a vármegyei rendőr-főkapitányságoknak van hatásköre (kivéve a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság hatáskörébe tartozó eseteket), míg a Btk. 314. §-ába ütköző és aszerint minősülő terrorcselekmény büntetettének vizsgálatára már a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Irodának.

Műveleti pszichológia a büntetés-végrehajtásban

A büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) műveleti pszichológia esetében részben találkozunk már néhány, az imént idézett szabályzókkal, nevezetesen az Eü. tv., valamint a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól szóló 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet vonatkozó részleteivel. Ugyanakkor a bv. művelet kapcsán bv. szabályzók is rendelkezésünkre állnak.

Mindenekelőtt – és talán a legfontosabb – szabályzó a büntetés-végrehajtási szervezet műveleti egységeinek működéséről szóló 26/2022. (XII. 21.) BVOP utasítás, amely voltaképpen taxatívén sorolja fel a műveleti egység feladatkörébe tartozó eseteket, kitér a képzési-továbbképzési rendszer szerepére és a kiválasztás folyamatára – ezzel kapcsolatban kitér arra is, hogy a speciális fizikai kiválasztásról egy másik BVOP utasítás fogalmaz meg szabályokat. [A rendőrségi műveleti egységek kiválasztásáról egyébként a Rendőrség állományának alkalmasságvizsgálatáról szóló 35/2020. (XII. 23.) ORFK utasítás 22/D pontja fogalmazza meg azt, hogy a KR NNI Műveleti Szolgálat fedett állománya esetén a pszichológiai alkalmasságvizsgálatot első fokon a KR NNI MSZ állományában szolgálatot teljesítő, pszichológus végzettséggel rendelkező munkatárs végzi.]

A veszélyeztető magatartások, illetve az ön- vagy közveszélyes állapotok kapcsán a büntetés-végrehajtás konkrétabb szabályzókat alkotott meg, mint a rendőri szervezet. Mindamellet, hogy az Eü. tv. vonatkozó rendelkezései a bv.-ben is követendők, egyrészt a szuicidium vonatkozásában született a fogvatartotti krízisek, öngyilkossági kísérletek és önártalmak megelőzéséről szóló 18/2020. (V. 29.) BVOP utasítás, másrészt a pszichotikus állapot vonatkozásában figyelembe veendő jogszabály pedig a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól szóló 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet, amely ugyan nem műveleti céllal született, de találunk benne olyan részeket, amelyek e helyzetek kezelése kapcsán fontos szabályokat fektetnek le.

Kiemelendő pozitívum, hogy a bv. szervezet utasítás formájában szabályozza a (börtön)pszichológusok feladatellátását és szervezeti jogállását. Néhány oldallal fentebb kitértem arra, hogy a bűnügyi-kriminálpeszichológiai tevékenység – és ez igaz az alapellátó

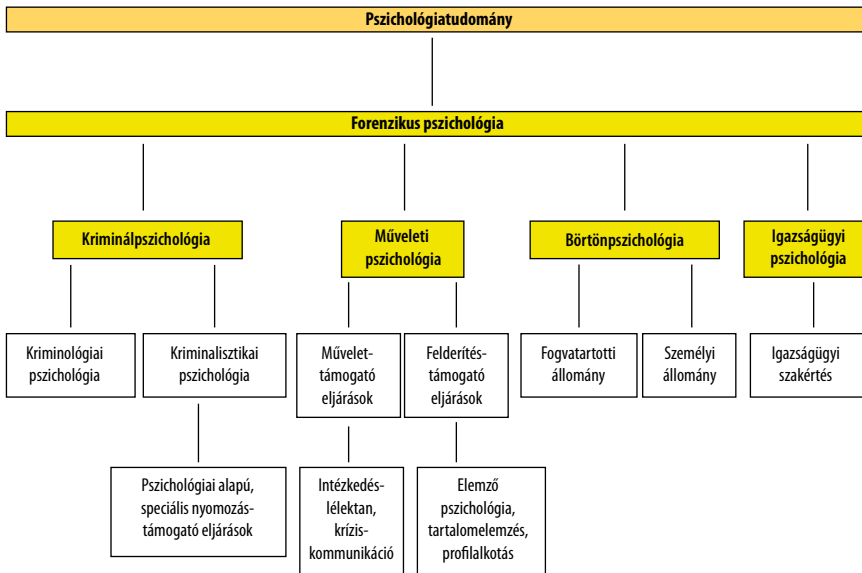
pszichológusokra is – mennyire alulszabályozott a rendőrség életében, ezzel ellentétben a bv.-ben dolgozó pszichológusok munkája – és így közvetve a börtönpszichológiai tevékenység – jóval szabályozottabb környezetben valósul meg, köszönhetően a büntetés-végrehajtási szervezetben szolgálatot teljesítő pszichológusok szervezeti jogállásáról és a fogvatartottakkal végzett tevékenységéről szóló 50/2020. (X. 16.) BVOP utasításnak.

Összegzés

Jelen írásban a műveleti pszichológia témakörét jártam körbe, elsődlegesen annak konceptualizálására, tudományterületi elhelyezkedésére helyezve a hangsúlyt. Amint azt látjuk, a műveleti pszichológia jelenleg kevésbé kidolgozott terminológia, amely ugyanakkor olyan multidiszciplináris elméleti alapokkal rendelkezik, amelyek elősegíthetik e hiányállapot feloldását.

Korábban több fórumon is bemutattam, hogy a 20. századi popperi kriminálpszichológia-klasszifikáció napjainkban már túlnőtte magát, tekintettel arra, hogy számos alkalmazott területtel és szakággal bővült, ami miatt szükséges és indokolt a tudományterület újrastrukturálása, újraakterezése. Ebbe az új struktúrába célszerű külön is beilleszteni a műveleti pszichológia területét, ahogyan a kriminálpszichológia – börtönpszichológia között már régebb óta fennálló alá-fölérendeltségi viszonyrendszer problematikája¹⁵ is tisztázható lenne.

Az is jól látható, hogy a rendészeti műveleti pszichológia sokat tanulhat a katonapszichológiától.¹⁶ Kétségtelen, hogy a katonai műveletek pszichológiai támogatása mind

2. ábra: A kriminálpszichológia új, alternatív megközelítésének javaslata

Forrás: a szerző szerkesztése

¹⁵ FLIEGAUF 2012; BOROS–CSETNEKY 2000.

¹⁶ VARGA–GULYÁS 2023.

gyakorlatban, mind elméletben messze előrehaladott a rendészeti műveleti pszichológiát illetően, éppen ezért az ott szerzett tapasztalatok vizsgálata jó eredménnyel segítené a rendészeti műveleti pszichológia keretrendszerének kidolgozását.

A fentiek lényegében egyetlen gondolatban jól összefoglalhatók: kétségtelen, hogy a rendészetben is lenne lehetőség műveleti pszichológiai feladatellátásról beszélni, és nagyon jó módszereket lehetne integrálni a tágabban értelmezett kriminálpszichológia és a katonapszichológia eljárásaiból, ugyanakkor látni kell azt is, hogy a műveleti pszichológia jelenleg erőteljesen kidolgozásra szükséges állapotban létezik. Ha a kezdeti nehézségeken sikerül túllendülni – már amennyire erre mutatkozik bármilyen igény –, bizonyára egy olyan alkalmazott lélektani területet sikerülne adaptálni a rendvédelmi szervek feladatellátásába, amely minden téren megállná a helyét.

Felhasznált irodalom

- ANDÓ Sándor (2020): A fokozott készenléti állapot néhány missziós vonatkozása. *Honvédségi Szemle*, 148(5), 82–95. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.5.7>
- ANDÓ Sándor (2024): *A Magyar Honvédség 1990. utáni katonapszichológiai szaktevékenységének elemző értékelése*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
- BELLAVICS Mária Zsóka (2024): *Klinikai profilozás és empiria: a kriminalitás és a mentális zavar kapcsolata egy fiatalokú bűnelkövetői mintában*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Online: <https://doi.org/10.17625/NKE.2024.050>
- BODA József főszerk. (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- BOROS János – CSETNEKY László (2000): *Börtönpszichológia*. Budapest: Rejtjel.
- CSENYIKNÉ PÓTH Ágnes – FOGARASI Mihály (2006): *Kriminálpszichológia*. Budapest: Rejtjel.
- FARKAS Johanna (2018): Pszichológia és közszolgálat. In HALLER József – FARKAS Johanna (szerk.): *Pszichológia a közszolgálatban I*. Budapest: Dialóg Campus, 13–22.
- FLIEGAUF Gergely (2012): A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. *Börtönügyi Szemle*, 31(1), 45–62.
- GROSS, Hans (1905): *Kriminal-Psychologie*. Lipcse: Verlag von F. C. W. Vogel.
- HORTOBÁGYI Miklós (2010): Virtuális kiképzőrendszerek katonapszichológiai vonatkozásai. *Honvédorvos*, 62(1–2), 78–84.
- KODAY Zsuzsanna (2019): Börtönpszichológia, avagy ami „szabad szemmel” láthatatlan. In KAPITÁNY-FÖVÉNY Máté – KONCZ Zsuzsa – VARGA S. Katalin (szerk.): *Klinikai szakpszichológia a gyakorlatban. Útmutatók*. Budapest: Medicina, 231–252.
- LEHOCZKI Ágnes (2021): *A poszt-offenzív szakasz pszichológiai vizsgálata az emberölés profilalkotásában*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. Online: <https://doi.org/10.17625/NKE.2022.008>
- LEHOCZKI Ágnes – RONYECZ Csaba (2021): Emberölés nyomozói szemmel és a pszichológiai profilalkotás – esettanulmány. *Belügyi Szemle*, 69(12), 2087–2105. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.12.2>

- LOHNER Klaudia (2024): Speciális nyomozástámogató és viselkedéselemző tevékenység. *Belügyi Szemle*, 72(5), 871–891. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i5.pp871-891>
- MARKOLT Norbert (2010): A debriefing: Egy krízisintervenció módszer bemutatása és alkalmazásának lehetőségei a Magyar Honvédségben. *Honvéddorvos*, 62(1–2), 85–95.
- PÁSZTOR Attila – MITYÓK Csaba – NÉMETH Ferenc (2009): A rendvédelmi bünyügyi pszichológiai tevékenység szakmai protokollja. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Tanulmányok „a rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X., 251–255.
- POPPER Péter (1968): Kriminálpszichológia. In LÉNÁRD Ferenc (szerk.): *Alkalmazott pszichológia. 2. átdolgozott és bővített kiadás*. Budapest: Gondolat, 300–333.
- POPPER Péter (2014): *A kriminalitásig súlyosbodó személyiségzavarok pszichikai tényezőinek vizsgálata*. Budapest: Saxum.
- SÁSIK Csaba (2022): Katonai szociális munka harci körülmények között – a harcoló katona komplex humán támogatása. *Honvédségi Szemle*, 150(3), 86–100. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.3.7>
- SCHILD Marianna (2014): A katonai létből adódó krízishelyzetek pszichológiai hátterei. *Műszaki Katonai Közlöny*, 24(1), 259–274.
- VAJGER Éva – VIRÁG László szerk. (2009): *A rendvédelmi pszichológiai tevékenység szakmai protokollja*. Határrendészeti Tanulmányok.
- VARGA Nóra – GULYÁS Géza (2023): Pszichológiai hadviselés a békefenntartó műveletekben. *Lélektan és Hadviselés*, 5(2), 9–24. Online: <https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.9>
- VILICS Tünde (2020): Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*, 20(4), 219–239. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2020.4.14>

Jogi források

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól
- 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről
- 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól
- 18/2020. (V. 29.) BVOP utasítás a fogvatartotti krízisek, öngyilkossági kísérletek és önárthatmak megelőzéséről
- 50/2020. (X. 16.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezetben szolgálatot teljesítő pszichológusok szervezeti jogállásáról és a fogvatartottakkal végzett tevékenységéről
- 26/2022. (XII. 21.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezet műveleti egységeinek működéséről
- 35/2020. (XII. 23.) ORFK utasítás a Rendőrség állományának alkalmasságvizsgálatáról